

PA ŠTA SMO MI, BRE?

Pre svakog mogućeg razgovora o Momi Dimiću neophodno je priznati tom pesniku jedan neporecivo svež način lirskog govora, način na koji je progovorio i ostao mu dosledan. Od svojih prvih pesama Dimić se klonio dobrih starih uzora naše poetske tradicije, vrcio je iz njegovih strofa dragocen napor da se kažu novim jezikom novi svetovi. Čak i ona čudesno naivna i mudra knjižica misli Tole Manojlovića govori najviše i najpre o umešnosti mladog pisca a tek potom, nemnogo, o njegovoj umetnosti. Nju je mogao napisati ili zapisati samo neko ko ima nesmirljive „klikere“ u glavi, ko je vičan lirskom eksperimentu i spreman uvek na avanturu sa novim i nesigurnim.

Međutim, svežina ne mora biti i najčešće nije bitniji kvalifikativ vrednosti jednog pesničkog domašaja. Sračunati beg od staromodnosti, želja da se počne iz korena sveta, iz prapočetka prirodne čistote čoveka, ponukala je Momu Dimića da nastavi svoju igru sa lepotom *naivne mudrosti* i u knjizi pesama *Ciganski krevet*. Pesnik je oprobao da progovori prvo nepatvorenim govorom nedograđene ljudske svesti, a potom govorom svesno iznuđenim iz čiste podsvesti. Za prvi pokušaj poslužio se u pesmama već poznatim načinom „ciganskog rezonovanja“ koje se ponajbolje može upoznati u izvornim, narodnim pesmama Cigana, a za drugi jednim okasnilim postnadrealističkim naporom da se zapiše onaj nepojatni trenutak između svesti i podsvesti.

I pored činjenice da je gro njegovih pesama na „ciganske teme“ daleko ispod razine Uhljkovih sjajnih prepeva, na prosečnom nivou promašaja i domašaja Stevana Pešića — ima u knjizi *Ciganski krevet* izvrsnih pesama čija se lepota može meriti i sa lepotom izvorne ciganske poezije. To su pre svega pesme *Kole*, *Ciganska majka*, *Ljudi i Sunce*. Iz svakog stiha u tim pesmama da se primetiti da ih je napisao pesnik od izuzetnog dara i izuzetne maštovitosti. Na žalost, većina pesama nije ni blizu domašaju koji se da naslutiti iz proučavanja višebrojnosti Dimićevog talenta. Čitalac će takvom utisku biti još bliži posle čitanja Dimićevih nenadrealističkih, a još manje neonadrealističkih, tandaramandarija iz drugog dela zbirke.

Ali, ima u Dimićevoj knjizi jedna čudesna tamna i lepa pesma, različita od svih drugih; pesma koja se nikako ne da zaboraviti: *Moj ručak*. To je ceo jedan roman, scenarij za moderan film o fatumu smrti, fokus tamnih senki detinjstva, oda životu. Brat Lazare, koji je nepovratno mrtav, ravnodušno čita novine za porodičnim stolom i kriomice trpa „parčad ribe u usta“. Njega nema ali je svim bićem ili svim nebićem tu, pun je sto njegovog života, ali je neumitno da će noću morati da se vrati u svoj mali grob. Jer neko za stolom je neporecivo mrtav a istovremeno je beskrajno živ.

Onoga davnog trenutka kada je, kao pesnički „osnovac“, Moma Dimić objavio pesmu *Moj ručak u Vidićima*, pre dosta godina, mogao se očekivati pesnik koji će razbuditi svako pospano kritičko uvo. Međutim, čini se, da je taj trenutak i ostao najbližavim doseg Mome Dimića.

GROB SAMO ŠTO NIJE NA PUT SIŠAO

Trebalo je da prođu godine i godine pa da ugleda svet pesnički prvenac Ognjena Lakićevića. U našim otužnim i kužnim izdavačkim ili neizdavačkim prilikama on nije ni bio ni ostao jedini za koga nije bilo ni uha ni sluha. Kao da i naslov njegove prve knjige (*Nepogode*) govori o jednom, kod nas već normalnom, načinu ponašanja prema mladim pesnicima. Na žalost, taj način često se obratno primenjuje na mlade pesnike.

Lakićevićeva zbirka u svakom slučaju trebalo je da ima manje pesama. Kritičniji odnos autora prema samom sebi pomogao bi podosta njegovom što uspešnijem debiju, jer je veoma lako ustanoviti da izvestan kvantum pesama opterećuje zbirku prosečnošću i neujednačenosti. Neujednačenost je, najzad, osnovno obeležje ove knjige. Tu stoji jedna do druge veoma dobre i veoma slabe pesme, raznolikog stila i raznolike tematike. Brijljivijim odбором a i rasporedom Lakićević je mogao izbeći *nepogodnosti* takve vrste.

Svet Ognjena Lakićevića pun je gorčine i pesma ga tako gorkog beleži: „Zagrizem reč kao plod / pa gorka je.“ Odsvakuda prete teške nepogode, pesma je bespomoćna pred zlom ali i zlu odoleva. Ali pesnik se kali na zlicama i nevoljština ne libeći se da peva „ode nepogodama“, grlatu, buntarski, raspevano. Lakićevićeva poezija

pero zubac

IZ KRITIČKOG DNEVNIKA

BELEŠKE O PES NICIMA

ima u sebi nečega izvornog, okusa zemlje, prizvuka neuhvatljivih potoka, i to joj na momente biva osnovna draž a, ovisno od rafinmana pesme, i osnovna slabost. Ta raspevanost i rasprisanost, nebriga nad ritamskim i melodijskim strukturama, podavanje varljivom zvuku reči, često će odnemoći Ognjenu Lakićeviću u nastojanjima da oslobudi svet svojih slika iskaže nesigurnim bojama reči. Mada je Lakićevićim stihovima skoro potpuno strana svaka precioznost, pesniku ne bi bilo na odmet malo više brige na glačanju formalnih struktura, malo više ritamske rafiniranosti, naročito u rimovanim pesmama.

Ciklus *Sedam tuga za utopljenikom* (sedam pesama) ima izvanrednih stihova i fragmenata, u njemu je Lakićević ipak najosobniji, mada *Sumanuti soneti* najbolje reprezentuju njegove poetske mogućnosti. Ali, dok u *Sumanutim sonetima* prosto vri nesuisila patetika, preterana retoriknost i formalna nedoteranost, u tuženju za utopljenikom prevladava tiha i otmena odmerenost stiha, pleni zvuk starih tužaljki i suptilitet misli, fina ironija i simbolika.

Mada su knjige pesama sa mnogo stihova, posebno neujednačenih, veoma opasne za najbolje pesme zbog činjenice da pet loših stihova i te kako zasene šesti dobar ako je uz njih, u *Nepogodama* nije teško pronaći najbolje trenutke pesnikove. To

su dve raznolike, svaka na svoj način izuzetno lepe, pesme *Stara pesma* i *Pravedni grob*. U ovoj poslednjoj pesmi je zapisao i stihove na koje bi morali da misle i antologičari:

„Visoravan koliko pola moga čela
Na mesečini kao da je od zlatnika.
Sluga Milutin osta na sred sela —
Kakve li misli more tog patnika?!

Grob samo što nije na put sišao.
Iznenadi pogled svakog prolaznika.
Možda je Milutin neke tavisne noći otišao
Kada mu se za to ukaza prilika

Možda grob zjapi prazan i bez kosti
Ali niko neće moći da ga premosti.
Lakovernost što ko vreme gori

Lepa u svetlosti što je sluga stvorio
Na Brdu usamljeno kao kamen zebe
I čuva prostor ko tajnu za sebe.

SVE SAM VIŠE USAMLJEN SVE SAM VIŠE OSAMLJEN

Pesme Zorana Milića pamtim upravo iz Polja, iz onih godina kada su se javljali novi pesnici sa imenima koja nisu mnogo govorila; kada su objavljivali svoje pesme oni koji su danas najmlađa generacija naše lirike. Bile su to pesme o tetka Ani, čudni, pomereni razgovori pesnika i senke koja treba da je sagovornik, začudujuće nonšalantnog stiha a mudre i bogate smislom. Bill čine jednu misaonu celinu, koje razjašnjavaju pesnika u gradu koji je posle Miljkovića malo pesnika zabeležio.

Ali, baš te pesme Zoran Milić nije uvrstio u svoju prvu samostalnu knjigu pesama *Zemlja*. On se opredelio pri izboru za pesme koje u zbirci čini jednu misaonu celinu, koje razjašnjavaju pesnikov odnos prema svetu, koje stoje, najzad, jedna uz drugu kao alke u besprekorno poredanom nizu. U osamnaest pesama, za koje se Milić pri odбору opredelio, zajednička je nota preispitivanje postojanja i opstojanja ovog sveta svagdašnjeg, neobjašnjeno i nedokučivo.

U *Preludijumu*, na početku knjige, stoji stih: „Ponovo će zemlja poteći“ koji predskazuje jedan novi rodaj Zemlje u ovim odveć umrtvljenim i hladnim vremenima. Pesnikova vizija Zemlje osenčena je tamnim valerima straha i neverice u dobro sutra:

Okreće se zemlja uvezana lancima
Mrtvi se radaju bez dara bez odbrane
Plove groblja krstova polomljenih
Rovovi i potoline puni gnjilih vojnika

I što li je čovek u tom svetu „suočen sa zvezdanim blatom“, što li je u bezdušnim prostorima koji se hladni svijaju nad zemljom. Ljudi „prolaze kao kiše nemirne“ Nikolčevskim drumom, prolaze kao što prolazi zemlja i:

Prvo što osetiš kad sklopiš oči
To je da te svi polako napuštaju

Iz skoro svakog Milićevog stiha naslućuje se rasap sveta i predskazanje neumitnog i skorog čovekovog poraza. „Nestaće ljubavi / Ljudi će se međusobno proždirati“. Milićeve strofe o Zemlji preinačuju se u čudesno upečatljive i gorke slike jednog nevidljivog ali prisutnog sveta. Njegova Zemlja poput zalutale umorne ptice preleće iz „galaksije u galaksiju“, napuštena od svih koji mogu uticati na njenu putanju u neko sretnije i ljudskije vreme; maja se beznadnim svemirskim prostranstvima „Horizontalna kao rana / Koja sve dublje ulazi u vreme.“ *Ona nije zemlja* govori pesnik. Obezljudena u pomeranim vremenima, ta ništica materije naspram nedosegnutog beskrajnog prostora, skončaće svoju zamornu lutnju ili će ponovo poteći i teći. Nad tim pitanjem, nad tom sudbonosnom zagonetkom, nadnet je mudri i humani Milićev stih. Tamnom ali bogatom paletom slika Zoran Milić svoja snoviđenja sveta i vidi u kaosu besmisla kako:

Deca otvaraju oči
Iz hiljadugodišnjeg sna i kažu majko
U polju gustom i zapuštenom
Vojnici vise o klasju

Ali iza svega što je izrekao kao poraznu istinu o nečovečnom svetu čovekovom, stoji glas: *Zemlja, ipak*. Pesnik nalazi i u svojoj neverici luč nade da će život poteći. **IPAK ZEMLJA!** Zaštićen jedino pesmom u svetu u kome odsvakuda ističu zla, Milić će dosanjati ipak jednu drugu Zemlju, jednog novog čoveka:

Njeni su predeli izvan poezije al ona sama je pesma

Iako vuče trulež svim silama i korenjem
Povijena preko močvara i svetlih bregova s granjem

Ona gradi nebo i svetlost prilagođava

KAD JE SVE JEDNOSTAVNO I NIŠTA NIJE JEDNOSTAVNO

Biblioteka *Prva knjiga* Matice srpske, ta promućurna i neumorna edicija koja traga za mladim talentima, objavila je u poslednjoj seriji i knjigu pesama Slavka Almažana, mladog novosadskog pesnika rumunske nacionalnosti. Pesme je na srpsko-hrvatski jezik preveo sam autor.

Pantomima za nedeljno popodne, prva Almažanova knjiga, dragocena je prevashodno kao mogućnost upoznavanja jednog pesničkog sveta od koga nas inače deli jezička barijera, a potom i kao dokument o prisustvu još jednog osobenog pesničkog glasa u vojvođanskim podnebljima.

Almažan je pesnik preverovskog kova, brižljivi prolaznik i posmatrač svega što se oko njega zbiva, privrženik čari svakodnevnog i običnog. Ne postoji ništa u svetu, živom ili mrtvom svejedno, da nije zaslužno pesnikove pažnje i pomena. Beležeći bogatstvo mimohodnog sveta, Almažan, u stvari, beleži trenutke svoga postojanja, svestan da sa svakim proživljenim a nezabeleženim trenom nepovratno odlazi on sam negde odakle ga ni pesma ne ume vratiti. Njegovo svedečenje oko seli se iz pejzaža u pejzaž ozareno svetlom radoznalosti, a potom raznobojnom kičicom prenosi u pesmu sve što u jednom trenu čini svet lepim, osebnim i bogatim. Za Almažana je *sve jednostavno i ništa nije jednostavno jer ima na ovom svetu toliko toga da se kaže*. On se poigrava rečima, razmeće se duhovitošću, tvoreći najčešće od pesme kolaž od zapamćenih svakodnevnih detalja i čudnih asocijacija koje iz njih proističu. Međutim, u toj igri pesnik često podleže opasnosti praznoslovlja, suve i neinventivne deskripcije, podajući se nekontrolisano nebezazlenoj igri rečima. Kloneći se konciznosti i strogih formi, Almažan nastoji da u svoju poeziju „na mala vrata“ uvede draž stvari i predela koje ne primećujemo. Sa mnogo šarma on će napisati pesmu o otvorenim vratima koja su za pesnika prozor u jedan neistražen kosmos smisla i lepote. Raspevan i govorljiv uvek, Almažan će u pesmi *Otvorena vrata* ispisati čitava dvadeset i dva stiha, koji imaju poetske koliko i arheološke vrednosti, da bi samo jednim, poslednjim, stihom osmislio celu pesmu i opravdao u njoj svako slove:

*Prolaze prolaze svi koji nekuda idu
Svi koji se odnekuda vraćaju
Prolazi mala Flor Ami
Prolazi Đulijeta i duhovi
Prolazi srećni zrikavac Anakreonta*

...

*Prolaze kolporter prolaze gliste prolaze kurve
Prolaze članovi Crvenog krsta prolaze besposličari*

...

*Prolazi Radomir Konstantinović
Prolaze devojke u mini suknjama prolaze kaluđerice*

...

*Prolazi XX vek sa svojim elektronskim mozgom
Gospodine Kihot zar vi nećete proći*

Sklon iznenadnim misaonim obratima u pesmi, Almažan osobito pažnju posvećuje poetama koje su, ujedno, najbolji momenti njegove poezije. Tu do maksimuma dolazi do izražaja njegov refinirani smisao za pesnički humor.

Ali, pored simpatija i naklonosti za ovu nesvakidašnju i vedru knjigu, čitalac će radostan što je pesme čitao sa lakoćom i zabavljajući se pesnikovim dosetkama, verovatno potražiti i smisao celog pesnikovog zahvata: što je rekao i što je hteo da kaže. I shvatiće da Almažanov šarm već postaje manir, da njegova briljantna lakoća stiha prerasta u monotono pevušenje. Almažan će svakako morati da promeni melodiju da bi izbegao jednolično tamburanje u istu žicu. Jer, kako i sam kaže, *dosadna pesma ne može da bude dobra pesma*.

Pero ZUBAC

mirko radojičić

dvojica mladih, vremenu sadašnjem

MILORAD CRNJANIN I
JOVA REGASEK:
PRILOG VREMENU SADAŠNJEM
KIKINDA, 1968.

Evo jedne simpatične knjige dvojice gimnazista koji se nameću ali i razmeću svojim talentima. Milorad Crnjanin i Jova Regasek objavili su niz svojih priloga, poetskih i proznih, u jednoj, istina zanimljivoj, ali i preuranjenoj knjizi. U nastojanju da što pre ukoriče svoje maštarije, mladi pisci danas prečesto pogreše vreme javljanja prvom knjigom, istrče po svaku cenu sa onim što su ispisali, ne sačekajući dragoceno vreme zrenja. Istina, ne znači da prva knjiga treba da sačekta uvek zrelije piščeve godine, ali je neophodno sačekati bar trenutak kada se čitaocu može kompletnije predstaviti. Crnjanin i Regasek, dva nepobitno darovita mlada pisca, nisu čekali svoju pravu šansu koju im je lako mogla dati uvek brižljiva edicija Matičine *Prve knjige*, na primer, istrčali su sa onim što su imali, ne dajući čitaocu priliku da općenitije sagleda njihove prave mogućnosti.

U ovoj razbarušenoj maloj knjizi, Crnjanin je zastupljen sa dve priče i petnaestak pesama. Pesme su mu svakako bolje, skoro sve su brižljivo doterane i jasno govore o pesnikovoj umešnosti barabanja rečima. Crnjanin vešto koristi narodnu simboliku i melodiku, privlače ga nepotamnele teme naše bogate istorije, ume da od jednog stiha iz narodne pesme napravi ceo ciklus interesantnih i vrednih pesama. Talko je ispisao *Šest pesama o Jeci*, inspirisan onim stanim, ko zna zašto tako dopadljivim, stihom:

*Pod Kikindom zeleni se trava,
tu je Jeca varala Pančevca.*

U tim pesmama Crnjanin se poigrava rečima, preopterećuje tkivo pesme suvišnim deskripcijama, ali tom se ciklusu ne može porći originalnost i šarm. Svaka pesma, na neki način, ima fabulu, najčešće anegdoticnu, a pesnik izvršno balansira na opasnoj žici koja tragiku odvajava od groteske. Ciklus ima veoma lepih mesta, mada ponegde zasmetaju rogobatni sklopovi reči. U nastojanjima da jedan specifičan vojvođanski, prečanski svet izgovori *paorskim* jezikom, da ga oplemeni čistim i nenadmašnim humorom ove ravnice, Crnjaninu često nedostaje onog, za ovo tlo specifičnog, čipičevskog subtiliteta.

Najbolji pesnikovi trenuci su u pesmama *Ljubav proklete Jerine i Manastirska ljubav*.

Prva pesma je mala avantura sa istorijom, igra sa simbolom *jerinskog*. Crnjaninova Jerina, od besa i ponosa, od krvi i putenosti, sušta je suprotnost onoj okrutnoj verziji njene okrutnosti. Mada je u njenoj ljubavi ostalo hladnoće kamena, ne odoljeva vatni zapaljenoj da se „životinje iz nje razbeže“.

Manastirska ljubav koketina pomalo sa starom temom živih freski na zidovima manastira. Ta popinsko-miljkovićevska tema, da ne govorimo o starijima, kod Crnjanina dobiva jedno novo semčenje. On ne razgovara sa anđelima na zidu, oni razgovaraju sami, oni su živi ljudi:

*„Sreo sam te na bledejoj ikoni
u jednom, starom, manastiru.
Video sam:
Ti držiš neko, ružno, dete u krilu ...*

*... Ja sam mali, tužan, svetac na drugoj ikoni
i jurim tvoj pogled koji se moga pogleda kloni.“*

Ali, zid neostvarljivosti neumitno stoji u praznom prostoru između dva zida; dva bića koja je pesnik oživotvorio nikada se neće ni „dodirnuti okvirima.“

Ako Crnjaninove pesme u knjizi upotpunimo i onima koje je štampao po raznim listovima, lako ćemo zapaziti njegove osnovne nedostatke i slabosti. Naime, on ima vrlo uzak broj tema koji ga prisiljavaju na izvesna ponavljanja i prepričavanja samog sebe. Izrazit primer ponavljanja su pesme *Manastirska ljubav* i *Mučenica iz Farkaždinske porte* (poslednji broj *Polja*). Te dve pesme liče jedna drugoj kao jaje jajetu i senka koja se nadnosi na Crnjaninove stihove tim je teža što se na prvom konaku već počeo „ciritati“ u drugoj verziji. Tek kada proširi svoje pesničke vidokruge Crnjanin može postići značajnije uspehe.

Jovan Regasek, sa nenavršenih devetnaest godina, magoveštava, a ponegde i dokazuje, izuzetnu spisateljsku zrelost. Njegove priče imaju moderan jezik i strukturu, izgrađen stil, ali im ponegde oduzima na lepoti autorski suvišno eksperimentisanje fakturama rečenice.

Od nekoliko priča svojom vrednošću se izdvajaju *Vreme ljubavi ili Žana i vetar* i *Vreme nestajanja ili jedna Dana obična*. Žana, usamljena devojka ružnog lica, u nedostatku nežnosti, ubrađava da je vetar njen ljubavnik; predaje se njemu koji je jedini prihvata. Priča kao da je stvaranje mita, poput onog o Leđi i labudu, ali mita našeg doba koji se ne završava rođenjem poljudskog bića nego nestajanjem u vetru; kao da je to stvaranje mita radi rušenja mita.

Vreme nestajanja „jedne Dane obične“ ispričano je na šest strana, ali sažeto i upečatljivo. Ceo život sitne, krhke, „jedne Dane obične“, odvija se u od sveta izolovanju laboratoriji za ispitivanje suncokreta i maloj sobici novogradnje, petokatnice. Usamljena i napuštena od svih, Dana tavori svoj život tražeći u sebi bar nešto što će se dopasti drugima, izmišljajući imaginarnog sagovornika u teškim trenucima osame. Njen novinski oglas u kome traži poznanstvo sa nekim mladim čovekom u suštini je njen poslednji poraz. Istog trenutka kada daje oglas u novine, onu predašnju nadu zamenjuje potpuna rezignacija nad svim, svesnost da se ništa u suštini neće promeniti. Zagledana u ogledalo. „Dana obična“ uzaludno traži onu staru sebe, jedan raniji, mirniji život; zapušta stan i sebe, a onda, kada se javlja onaj koga je čekala, shvata svoj poraz, jer njeno čekanje ne počinje od oglasa, ona je od čekanja umorna, ona je u čekanju izgubila svoj raniji i pravi identitet:

— Poludela je od samoće, — reče leva komšinica desnoj, srčući kafu.

— Od sreće, — pomisli ova.

— Zamisli, od kada sam se doselila želela sam otići k njoj ...

Prilog vremenu sadašnjem Crnjanina i Regaseka daje nam nadu da će njihov prilog vremenu budućem biti i vredniji i dragoceniji.